

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Estudi codicològic del Ms. 651 de la Biblioteca Nacional de Catalunya

Llibre de vicis i virtuts

Alumna: Elisa Bondia Suñé

Profesor: Gemma Avenoz

Máster Culturas Medievales, UB

2015-2016

Elisa Bondia Suñé

Institució: Universitat de Barcelona

Adreça: Gran Via de Les Corts Catalanes, 585, 08007 Barcelona

Correu electrònic: elisabondia@gmail.com

Data: 25-05-2016

Ubicació actual

Ciutat: Barcelona

Biblioteca: Biblioteca Nacional de Catalunya

Adreça: Carrer de l'Hospital, 56, 08001 Barcelona

Telèfon: 932 70 23 00

Web: <http://www.bnc.cat/>

Catàleg: *Inventari de manuscrits de la Biblioteca de Catalunya I, Ms. 1-1145* (2008), p. 258.

Amb aquest treball pretenem fer un estudi codicològic sobre el manuscrit Ms. 651 de la Biblioteca Nacional de Catalunya. El nostre objectiu és estudiar les característiques tècniques, materials i textuais del volum en qüestió. Pau Ignasi Dalmases i Ros va formar una copiosa llibreria amb una gran col·lecció formada per un total de 753 llibres, que fan un total del 977 volums i 69 fullets solts. És en els manuscrits on hem de fixar la nostra atenció. En són un total de 222, casi tots ells van ser relligats en pergamí i l'estat dels manuscrits, en general, es bo¹. Després d'esmentar aquestes anotacions cal dir que el Ms. 651 es un recull de textos en llatí del segle XIV, el tema principal dels quals són els vicis i les virtuts. El principal problema que trobem a l'hora de situar temporalment el manuscrit és que no hi ha informació que ens pugui donar una data en concret. Tampoc no sabem qui fou el propietari abans d'arribar a la col·lecció de Dalmases.

Cal dir també que el Ms. 651 està format per tres obres, dos de les quals les identifiquem en altres manuscrits. La primera d'elles la trobem també en el manuscrit 942 de la Beinecke Rare Book and Manuscript Library (New Haven, Yale University). Obra de Nicolaus de Byard amb

1. Veure Ramon d'Alòs, "La Biblioteca Dalmases". *Bulletí de la Biblioteca de Catalunya*. 1916, núm. 3, p. 28-57.

el nom de *Tractatus de vitiis et virtutibus*. La segona obra del Ms. 651 també s'ha pogut identificar i es la mateixa obra que trobem al Ms. 286. -VII-D-43 de la Biblioteca Franciscana de Nàpols o bé al INC/ 1523, Opuscle del Sant Buenaventura de la Biblioteca Nacional d'Espanya.

Hem de destacar també les belles caplletres, com la lletra clara i ben treballada. A més, cal esmentar que els manuscrits estaven decorats, en el cas del Ms. 651 de la Biblioteca Nacional de Catalunya, trobem que les inicials, els calderons, les rúbriques com els colofons i la miniatura que apareix al f. 1ra segueixen l'estil del gòtic internacional. Fou un art bàsicament cortesà, fastuós i sofisticat. L'estil Internacional va sorgir en diferents corts europees, però sense cap tipus de dubte el gran centre artístic creador fou la ciutat de Paris i gradualment el centre de gravetat de la vida artística francesa es va anar desplaçant cap a altres centres perifèrics, sent la Borgonya un exemple². També se li ha donat el nom d'art de l'any 1400, ja que va correspondre en les obres artístiques realitzades entre el 1380 i el 1430.

A trets generals cal destacar que fou un art en el qual s'empraven colors clars, brillants i molt vius. Les formes foren estilitzades de ritme curvilini i fluït. Art decorativista amb tendència al refinament tècnic i plàstic, encara que es van mantenir els fons daurats i espais irrealment. No existeix la perspectiva ni trobem una proporció. Cal dir que la bibliofília no va ser una invenció del segle XV, sinó que el novedós va ser la participació activa de promotors en la creació d'aquets treballs i fou aquesta primera fase de l'estil internacional francès el que va influenciar al Principat, convertint-se en referents estilístics indiscutibles per als miniaturistes³. Les il·luminacions d'origen hispànic presenten un gran interès de decoració artística⁴ però fou Barcelona la ciutat que es convertí en un dels principals centres de creació cap al voltant del 1400, a grans trets, cal destacar la presència d'artistes d'excel·lent formació, la puixança econòmica de la burgesia mercantil i el suport de la Corona. Els principals clients foren els monarques, en un segon nivell i més solvents que els anteriors, els prelatos de

2. Josefina Planas, *El esplendor del gòtic Catalán. La miniatura a comienzos del siglo xv*, Universitat de Lleida, Lleida, 2002, p. 13-16.

3. Josefina Planas, *ib.*, p. 17.

4. Cesari Cenci, *Manoscritti francescani della Biblioteca Nazionale di Napoli*. Vol. I., Florència: Quaracchi, 1971, p. 9.

l'església i el tercer grup de clients foren la burgesia, mentre que la noblesa es quedà al marge a causa dels canvis socioeconòmics de finals del segle XIV⁵.

Nom de la col·lecció dins de la biblioteca, si s'escau:

Signatura: Ms. 651

Olim: No en té

Història: El manuscrit és de la col·lecció de Pau Ignasi Dalmases i Ros (1670-1718). Aquest va formar una gran col·lecció que va adquirir per compra la Biblioteca Nacional de Catalunya l'any 1916. Sabem la data en què es va adquirir i va entrar a la BdC. El que ignorem és la seva història anterior.

Títols al MS:

Títol	Lloc
Suma de Vir <i>utibus</i> et <i>Vitiis</i> <i>Deprecationes</i> in <i>Euangelia</i> et <i>Similitudines</i> de <i>Virtutibus</i> et <i>Vitiis</i> m.s.	Al llom, a la posició del teixell, en tinta negra.

171 (numerat amb una plantilla) | 651 (numerat amb llapis) | 651 (numerat amb tinta, seguint el model de la BNC).

A la relligadura, al centre del pla anterior, al seu marge superior trobem a ploma "122".

Dades de còpia i lloc on s'hi troben:

Nom del copista (i f.): No apareix.

Lloc de còpia (i f.): No apareix.

Data de còpia (i f.): No apareix.

Destinatari de la còpia (i f.): No apareix.

⁵. Josefina Planas, *op. cit.*, p. 33.

data o època	Base
Final segle XIV	<i>Inventari</i> (2008), p. 258

Matèria escriptòrica:

El manuscrit està completament elaborat amb pergamí. Tot el volum sembla haver estat creat amb el mateix tipus de material. La primera i l'última guarda són de paper contemporani a la relligadura de la col·lecció Dalmases. No hi ha decoració a la coberta. En el lloc del volum consta el títol de l'obra. La disposició del pergamí als quaderns és CPPC.

Format del plegat:

Quart petit (pel que respecta a la mida, no hem pogut reconstruir quin tipus de plegat s'efectuà sobre la pell de l'animal).

Relligadura:

Manuscrit de pergamí relligat en pergamí flexible sobre paper. Relligadura de finals s. XVII o inicis s. XVIII, de quan el volum es va incorporar a la Biblioteca Dalmases.

Estat de conservació :

- Manuscrit en bon estat. En època de Dalmases es va eliminar l'antiga relligadura i es va substituir per una de nova.
- Són en blanc els folis de guardes i el f. 248v.
- No hi ha taques d'humitat ni tampoc de tinta, però sí que hi observem forats de bibliòfags, probablement corcs.
- Cap de les foliacions té errates.
- Els folis estan retallats, falta informació a la part dels marges. Aquestes anotacions són notes explicatives. N'és un exemple el f. 149r. Això sol succeir amb tots els llibres de la biblioteca Dalmases.
- Hi ha canvis de tinta destacables en els f. 24r fins al 31v, com també des del 35v fins al 105 v i des del f. 248v fins al f. 283r.
- Al f. 248⁶ trobem un forat al pergamí que és original de la pell de l'animal i que no

6. Vegeu imatge 1.

afecta l'escriptura.

- Hi ha taques de brutícia a la part inferior del document des del f. 281v fins al 283r.
- En tot el document trobem dues columnes de 26 línies, però el f. 14 n'és una excepció. A sota del text s'observa amb lletra d'un altra mà una anotació que ocupa tota l'amplada del foli.
- S'observa també un tall a la part superior del f. 22 i a la part inferior del f. 39.
- En els f. 84-85, així com en els f. 103-104, amb numeració romana contemporània a la còpia i a la part inferior, s'observen indicacions del copista des d'on comença el capítol, les quals serveixen d'ajuda al rubricador.
- Anotacions de ploma a l'últim full, f. 283v.
- Al f. 6r trobem una manícula d'un lector.

Mides i lloc:

	Alt	Ample	Lloc
Relligadura:	180	140	Pla anterior
Pàgina:	171	127	f. 17
Caixa:	128	89/87	f.17r
Columna:	128	40/40	f. 17r
Intercolumni:		5/5	f. 17r

Resum de les dimensions: $(13 + 128 + 30) \times (15 + 40.5.5.40 + 22)$ mm

Distribució de la pàgina:

	Núm.	Lloc
col.	2	f. 17
lín.	26	f.17

Primera línia de la justificació en blanc.

Detall de la foliació:

I (guardes) + 1-283 + I (guardes) ff. (fol. moderna, que seguirem)

I (guarda contemporània de la relligadura) + i-cclxxxii + 1 s/n + I (guarda contemporània de la relligadura) ff. (fol. antiga)

En aquest manuscrit trobem diversos tipus de foliació, tant en xifres romanes com en xifres àrabigues, essent aquesta darrera moderna.

Col·lació:

Quadern	Sign.	Núm. folis	Lloc (ff.)	Cosit (centre del plec)	Posició i text del reclam
1	-	6/6	1-12	6/7	-
2	-	6/6	13-24	18/19	-
3	-	6/6	25-36	30/31	-
4	-	6/6	37-48	42/43	-
5	-	6/6	49-60	54/55	-
6	-	6/6	61-72	66/67	-
7	-	6/6	73-84	78/79	-
8	-	6/6	85-96	90/91	-
9	-	6/6	97-108	102/103	-
10	-	6/6	109-120	114/115	-
11	-	6/6	121-132	126/127	-
12	-	6/6	133-144	139/140	-
13	-	6/6	145-156	150/151	-
14	-	6/6	157-168	162/163	-
15	-	6/6	169-180	174/ 175	-
16	-	6/6	181-192	186/187	-
17	-	6/6	193-204	198/199	-
18	-	6/6	205-216	210/211	-

19	-	6/6	217-228	222/223	-
20	-	6/6	229-240	234/235	-
21	-	4/4	241-248	244/245	-
22	-	6/6	249-260	254/255	-
23	-	6/6	261-274	266/267	-
24	-	4/4+1	275-283	278/279	-

Resum de la col·lació: 1-20¹² 21⁸ 22-23¹² 24^{4/4+1}

- No són visibles signatures de quadern ni tampoc hi ha reclams .

Mà o mans i lloc on es troben:

Mà	Detall	Lloc
Gòtica	Rodona	ff. 1v-283r

Trobem el mateix tipus de lletra en tot el volum i està escrit en llatí. La tinta que trobem en el manuscrit és de color marró. La puntuació respon a les normes d'oratoría de l'època.

Filigranes i lloc on es troben:

Volum de pergami, que té les guardes de paper sense filigrana.

Decoració:

Classe	detall	lloc
Calderons	En trobem de color blau i també de color vermell.	A tot el manuscrit.
Inicials principals	Caplletra historiada amb una representació d'un monjo, amb or i diversos colors, desenvolupa una antena que s'exten pel marge esquerra i pel marge inferior	f. 1ra
Inicials principals	Inicial decorada amb motius vegetals, també amb aplicació d'or.	f. 199ra

Inicials principals	Inicial decorada amb motius vegetals de color vermell i blau. Observem també dins de l'inicial línies que acaben formant un dibuix.	f. 249ra
Inicials secundàries	Alternen en blau i vermell amb decoració filiforme senzilla en el color de contrast (vermell o blau).	A tot el manuscrit.
Rúbriques	Són de color vermell.	A tot el manuscrit.
Colofons	Són de color blau i vermell amb detalls fets amb or.	A tot el manuscrit, quan comença un capítol. f. 1r, f. 18v , f. 36v, f. 47v, f. 52v, 57r, f. 67v, f. 68v, f. 87v, f. 92v, f. 107r, f. 120r, f. 143r , f. 144v, f. 148v, f. 159v, f. 172v, f. 191r, f. 199r. Juntament amb la inicial, trobem una miniatura d'un ocell al f. 67v ⁷ .

Altres dades

Pautat: sí, trobem línies de guia per als reglons, les quals travessen també l'intercolumni. Podem distingir clarament les marques prèvies que va realitzar el copista per tal de marcar la pauta on s'hauria d'escriure a continuació. La caixa d'escriptura es distingeix força bé a causa de la pressió per marcar les línies. La primera línia està escrita damunt la pauta superior en blanc. Existeix alguna variació, en la qual trobem tres línies de pautat que van de dreta a esquerra i ocupen tot el foli, cosa que trobem tant a la part inferior com a la superior.

7. Vegeu imatge 2.

La distribució de la pàgina és la mateixa a tot el volum. El text es reparteix en dues columnes perfectament distribuïdes i encabides dins la caixa d'escriptura tot respectant l'espai dels marges i de l'intercolumni.

Tipus: A. Derolez, tipus 53. Esquema amb dos columnes. Trobem línies suplementaries horitzontals com també una línia de partició de l'intercolumni⁸.

Materials de la pauta: punta de plom

Reclams (i f.): No, probablement desapareguts.

Posició i orientació (poden variar als diversos quaderns): No.

Signatures de quadern o bifoli (o *vid. supra*): No.

Centre de plec: *vid. supra*.

Antic(s) posseïdor(s) (persones o institucions):

- Pau Ignaci Dalmases i Ros.

Persones o institucions vinculades:

f. 1r exlibris de la biblioteca Dalmases, probablement posat pel seu bibliotecari "Es dela llibreria"

Altres textos al volum: No hi ha altres obres al volum, llevat de les que s'esmenten a continuació -tampoc als folis de guarda-, a banda de les notes de lectura, marques i manícules.

Notes:

Els copistes afegeixen unes xifres romanes a la part de sota i no sempre a tots els fulls on comença el capítol, la qual cosa és una anotació per als rubricadors, per a la numeració dels

8. Per fer aquesta identificació emprem els esquemes de Derolez, però no podem aplicar a aquest manuscrit el resultat del seu treball, ja que ell es va centrar en manuscrits en escriptura humanística sobre pergamí (per a aquest esquema en concret vegeu Derolez, 1984 I, p. 120).

capítols, es tracta d'una numeració referent als tractats de l'obra. Al centre dels marges superiors, tant a recto com a verso, trobem la lletra majúscula que correspon als temes tractats (obra distribuïda alfabèticament).

En la segona i la tercera obra tenen una numeració afegida amb nombres romans a la part de dalt dels folis, corresponent al número de capítol dins de l'obra en qüestió. La segona obra té els folis numerats al centre dels marge superior (recto i verso) en unes xifres vermelles de grans dimensions (p. e. f. 199r-v, primer de l'obra té al recto "I" i al verso també "I" en vermell).

La tercera obra té una foliació en xifres romanes de grans dimensions situada també al marge superior, centrada, on els nombres combinen cadascuna de les seves xifres en vermell i blau (p. e. al f. 250, segon de l'obra, trobem "II" on la primera xifra és vermella i la segona blava), sistema que es repeteix fins al final de la obra.

Existeixen proves de ploma al verso de l'últim foli en llatí i no ens donen cap informació sobre el manuscrit, són totalment independents. Les proves de ploma son al verso del foli final del volum:

- 1) 283va: de sereno que non aufe/ratur nin alma recl.
- 2) 283vb: ul mol / om/ omelia sancti gre/gori pape de ser.

CONTINGUT DEL MANUSCRIT

I. Ordre en el volum: primera

Folis: 1ra-198vb

[Nicolaus de Byard, *Tractatus de vitiis et virtutibus*]⁹

9. Identificació feta a través de la comparació amb la descripció del manuscrit 942 de la Beinecke Rare Book and Manuscript Library (New Haven, Yale University). En línia a: <http://brbl-net.library.yale.edu/pre1600ms/docs/pre1600.ms371.htm>.

Rúbrica f. 1ra¹⁰: Sunt hec collecta librorum | uulgalia multa. Ex alpha | beto distincte scripta teneco. [sic] | Et posui in titulo quod | libet est proprio. Rubrica .i.

Íncipit/text f. 1ra: D⁴ U P L E X | est abstinencia | Detestabilis & | laudabilis...

Èxplicit/text f. 190vb: ... & multa alia que oculus non uidit | nec auris. audiuit. nec in cor | hominis. as. que preparauit deus electis suis. | Ad quem [sic] nos perducere dignetur. Qui | ujuit & regnat. Per omnia | secula seculorum. A M E N.

Rúbrica f. 191ra: I⁵ncipium adaptacio-nes sermonum jn hoc libel-|lo contentorum pro ut competunt | sabbatis. dominicis & ferijs | totius annj. In sabbatis ad ues | peras.

Íncipit f. 191ra: Benedictus dominus deus. meus. | Capitulo \13/. Quare benedicendus est deus..

Èxplicit f. 197va : ... Explicit comune Sanctorum | incipiunt capitula tocius | libri secundum ordinem.

Íncipit /taula f. 197va : A. De abstinencia .j. ...

Explicit/ taula f. 198 vb: ... De ujta eterna .Cxxxiiij.

Colofó f. 198 vb: Explicit Deo gracias.

II. Ordre en el volum: segona

Folis: 199ra-248r

[S. Bonaventura Opera Omnia]¹¹

[Opuscla S. Buenaventura]¹²

Íncipit/ rúbrica f. 199ra: Incipiunt similitudines or-| dinate per titulos siue rubricas | Et primo agitur de peccato in generalj |.

Íncipit/ text 199ra: P³Eccatum est in homine | uel in eius opere sicut | putredo in pomo...

10. Vegeu imatge 3.

11. Identificació feta a través de la comparació amb la descripció del manuscrit Nàpols, Biblioteca Nazionale, Ms 286. -VII-D-43. Veure p. 479 de Cesari Cenci, *op. cit.*, Vol. I, 1971. En línia a: <https://books.google.es/books?id=5TvgAAAAMAAJ&pg=PA479&lpg=PA479&dq=incipit+similitudines+ordinate+per+titulos&source=bl&ots=XpuB4LJNBN&sig=nroW65YT4qGG1nk4JLUbHZ2uLQI&hl=es&sa=X&ved=0ahUKEwiLvMif25XNAhWFnRoKHUNdBcsQ6AEIHDA#v=onepage&q=incipit%20similitudines%20ordinate%20per%20titulos&f=false>

12. Identificació feta a través de la comparació amb la descripció del INC/ 1523, Opuscle del Sant Buenaventura de la Biblioteca Nacional d'Espanya. En línia a: <http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000178999&page=1>

Èxplicit/ text f. 245vb: ... tam in claustro disciplinam. | uel penitens penitenciam | exieritur.
cadauerj adherer |.

Rúbrica/ taula f. 246ra: DE auaricia. ii. 20. 30.

Explicit/ taula f. 248 ra: ... De uia periculosa .58.

III. Ordre en el volum: tercera

Folis: 249ra-283v

Obra no identificada.

Rúbrica: Incipitunt similitudines & primo | de penitentia.

Íncipit/text: P³Otest esse |jn portu homo sunt/ nauj: sed nec uenire | ad portum siue nauj...

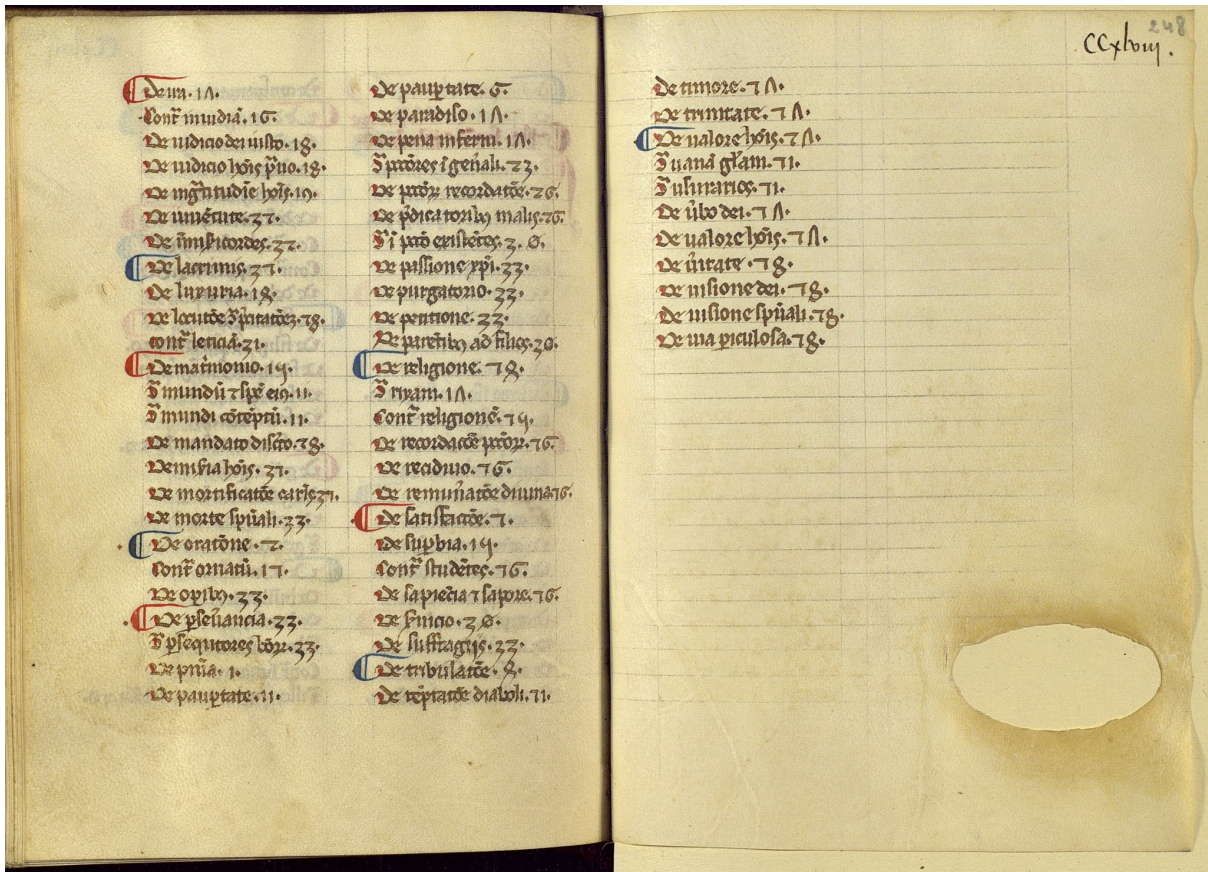
Èxplicit 283ra: ...Vnde. ij^o. Machabe- | orum. vij^o. De illo quj | amjsit linguam.

Colofó: Laus tibi sit *christe* | Perfectus est liber iste.

ANNEX: IMATGES

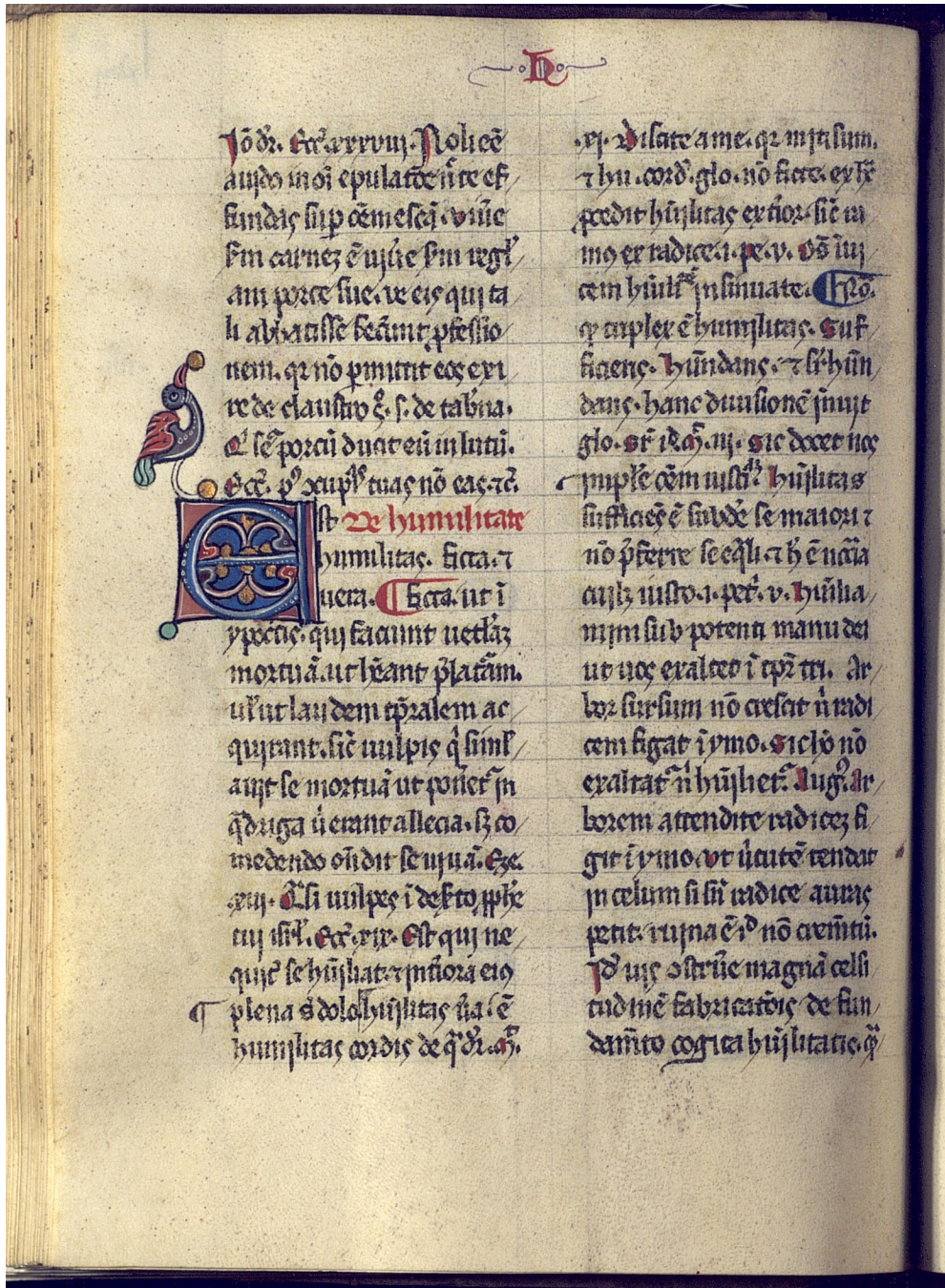
Imatge 1

Observem un forat al pergami. Original de la pell de l'animal.

Imatge 2

Observem una miniatura d'un ocell.

Tō dī. **Eccl. xxiij.** Nolite
 auidē in oī epulacōe nre ef
 fundis sup oēm esca. vñc
 sm carnez ē uñc sm regl
 am pōte sue. ve eis qui ta
 li ablatisse fecimz p fessio
 nem. qz nō pmittit eos exi
 re de claustrō. **Eccl. iij.** de tabna.
 Et se porci dnat eū in lutū.

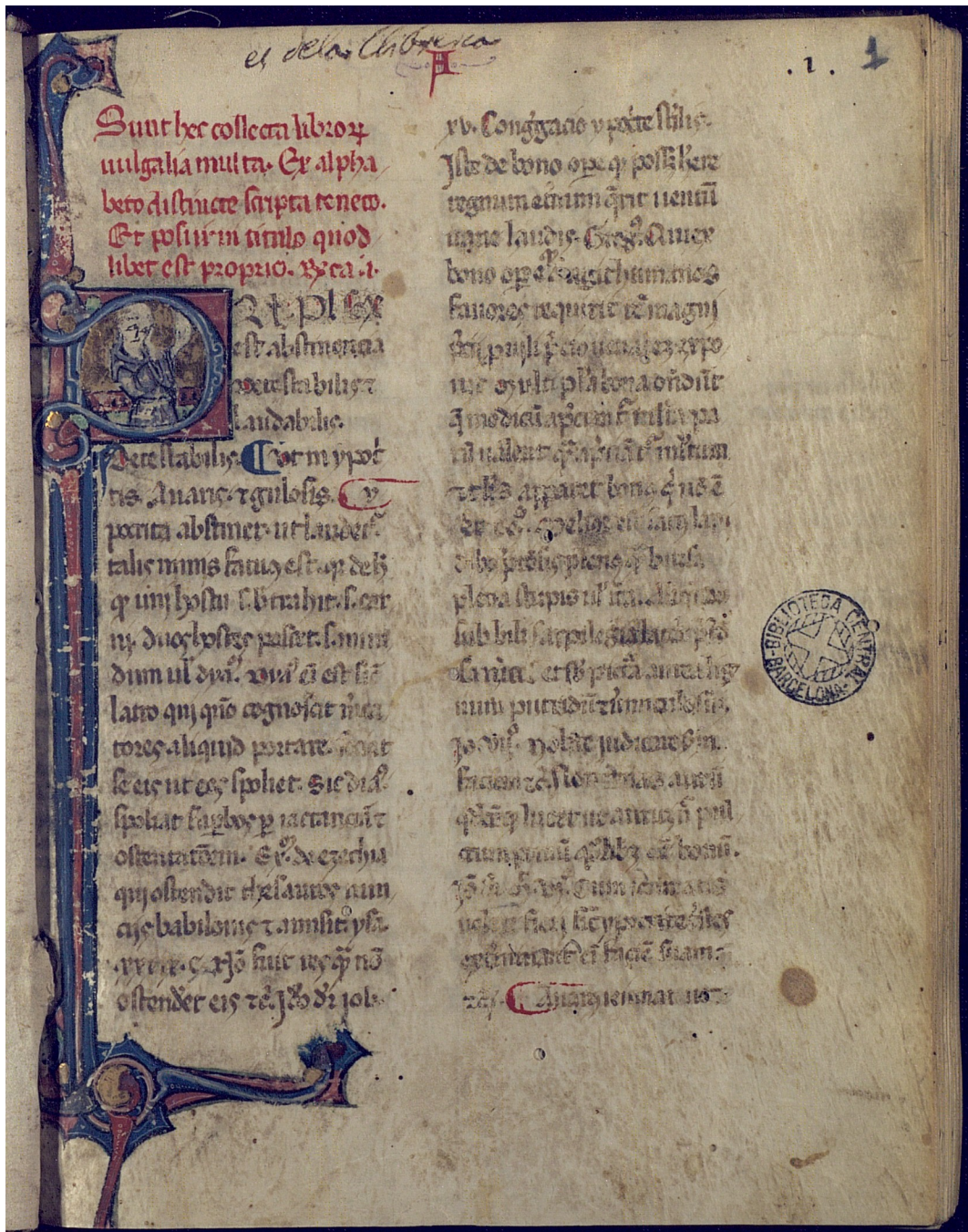

Humilitas. **Eccl. xxiij.**
 humilitas. fira. 7
 uera. **Eccl. iij.** ut i
 ypocritis. qui faciunt uetlar
 mortuā. ut hēant placām.
 ut ut laudem tēpalem ac
 queant. sic uulpes q̄ siml
 auz se mortuā ut pōner in
 q̄duga uerant allecia. s̄ co
 medendo oñdit se iuua. **Eccl.**
xij. **Eccl. iij.** Est qui ne
 que se hūiāt. 7 mōra eis
 plena s̄ dolo. hūiātis nā. ē
 hūiātis cordis de q̄ dī. **Eccl.**

Eccl. xxiij. Dilate a me. qz m̄ sum.
 7 hū. cord. glo. nō fira. ex fē
 pcedit hūiātis ex nō. sic m̄
 mo er radice. **Eccl. v.** vñc iū
 cem hūiāt in sinuate. **Eccl.**
Eccl. iij. q̄ aplex ē hūiātis. **Eccl.**
 firaens. hūiātis. 7 s̄ hūiāt
 danc. hanc diuisione inuē
 glo. **Eccl. iij.** sic dicit uox
 imple cōm iustū. hūiātis
 suffiaēs ē s̄ uide se maior 7
 nō pferre se eq̄li. a h̄ ē nāia
 auz. iustō. **Eccl. v.** hūiā
 m̄m sub potena manu dei
 ut uox exalteo i tēp. **Eccl.**
Eccl. iij. ar
 bor sursum nō crescat n̄ radi
 cem figat i ymo. **Eccl. iij.** nō
 exaltat n̄ hūiēt. **Eccl. iij.** ar
 borem attendite radicez si
 git i ymo. ut uitate tendat
 in celum si s̄ radice auz
 pent. ruina ē. nō aem̄ti.
Eccl. iij. dicit magnā celi
 tudinē fabricatoris de fun
 damento cogita hūiātis. q̄

Imatge 3

Primera pàgina del manuscrit.

Bibliografia emprada:

François Avril, Jean-Pierre Aniel, Mireille Mentré, Alix Saulnier et Yolanta Zaluska, *Manuscrits Enluminés de la Péninsule Ibérique*. Bibliothèque Nationale, Paris, 1982

Ramon d'Alòs, "La Biblioteca Dalmases". *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*. 1916, núm. 3, p. 28-57.

Cesari Cenci, *Manoscritti francescani della Biblioteca Nazionale di Napoli*. Vol. I., Florència: Quaracchi, 1971.

Albert Derolez, *Codicologie des manuscrits en écriture humanistique sur parchemin*. 2 vols., Brepols: Turnout, 1984.

Elisa Ruiz García, *Introducción a la codicología*, Fundación Germán Sánchez Ruipérez: Madrid, 2002.

Josefina Planas, *El esplendor del gótico Catalan. La miniatura a comienzos del siglo xv*, Universitat de Lleida: Lleida, 2002.

Inventari de manuscrits de la Biblioteca de Catalunya I, Ms. 1-1145, Barcelona: Biblioteca de Catalunya, Vol. I, 2008, p. 258.